

YOLLAR, İKİLEMLER VE DÜŞLER: MÜLTECİ KADINLARDAN DİJİTAL HİKÂYELER

Burcu Şenel*

Öz

Bu yazıda, Haziran-Ekim 2017 tarihleri arasında, Almanya'nın Berlin kentinde yürütülen *Woman.Life.Story* (Kadın.Yaşam.Hikâye) Projesi kapsamında, mülteci kadınların katılımıyla gündelik hayat, arkadaşlık, annelik, dans, doğa gibi çeşitli temalarda düzenlenen dijital hikâye anlatımı atölyelerinden gönüllü olarak katıldığım iki atölyeye odaklanıyorum. Türü çeşitli sebeplerle Berlin'e gelmek durumunda kalmış mülteci kadınların karşılaştıkları problemler ve bunlarla mücadeleleriyle örülü gündelik yaşamlarına atölyeler aracılığıyla bakmaya çalışıyorum. İlk olarak, dijital hikâye anlatımı ve Berlin'de mültecilerle yapılan çalışmalara dair zihnimde dolaşan sorulara değiniyorum. Sonra, hem Berlin'de mülteci kadınların gündelik yaşamını daha iyi anlamaya katkı sunacağını düşündüğüm hem de kaygılarımı dindirerek beni atölyelere katılmaya teşvik eden iki yerdeki -bir mülteci kampı (*heim*) ve mültecilere yönelik bir kadın merkezindeki- deneyimlerime değiniyorum. Son olarak, 2017'nin Ağustos ayında gerçekleştirdiğimiz iki atölyeye ve bu atölyelerde biri Afganistan'dan, diğeri de Kamerun'dan kadınların anlatılarını dolaşıma sokan iki dijital hikâyeye odaklanıyorum.

Anahtar Terimler

mülteci, kadın, dijital hikâye anlatımı, anlatı, Berlin.

* Uzm, Hacettepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi.

Yazının Geliş Tarihi: 14/09/2017 Yazının Kabul Tarihi: 21/11/2017

ROADS, DILEMMAS AND DREAMS: DIGITAL STORIES FROM REFUGEE WOMEN

Abstract

In this article, I concentrate on two digital storytelling workshops I voluntarily took part that were conducted within the context of the project *Woman. Life. Story*, which was run between June-October, 2017 in Berlin-Germany and includes digital storytelling workshops conducted with the participation of refugee women about topics such as everyday life, motherhood, dance, nature, and etc. I try to look through the everyday lives of refugee women, who were forced to come to Berlin due to various reasons, together with the problems they face in their everyday lives and their struggles to cope with them. Within this context, first I touch upon the questions wandering in my mind regarding digital storytelling workshops and researches/projects carried out in Berlin about/with refugees. Then, I share my experiences in two places in Berlin –a refugee camp (*heim*) and a women’s center- with the idea that it could help to gain more insight about the everyday lives of refugee women in the city and could reflect the process that convinced me to take part in the project by relieving my anxieties. Lastly, I concentrate on the digital storytelling workshops and two digital stories produced there, which circulate narratives of refugee women from Afghanistan and Cameroon.

Key Terms

refugee, woman, digital storytelling, narrative, Berlin.

Fotoğraf 1: Atölyelerden bir grup kadın, bir arada.

Giriş

Dijital hikâye anlatımı atölyeleriyle tanışmam, 2011 yılında Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Bilimleri Bölümü'nde yüksek lisansa başlamamla oldu. Fakülte'de yürütülen araştırmaları ve özellikle Fakülte'nin Dijital Hikâye Anlatımı Atölye ekibinin çalışmalarını bunun öncesinde de takip etmekteydim. Atölyenin o zamanki internet sitesini kaç kez ziyaret edip, Amargili Kadınlardan Dijital Hikâyeleri¹ dönüp dönüp kaç kez izlediğimi hatırlamıyorum. Kadınların büyük çoğunluğunun isimlerini, nerelerde neler yaptıklarını duymuyorduk belki, ama anlatıları o kadar tanıdık ki en başta bu aşinalıktı bana hikâyeleri tekrar tekrar izleten. Ortaklaşan deneyimlerimiz hikâyelerde kulağıma çalınırken, maruz kaldıklarımı(zı)n neden ve nasılına dair sorduğum sorulara yenileri ekleniyordu. Bu sorular, atölye sürecinin kendisine dair merakla birleşti. Yüksek lisansa başladığım yıl, atölyenin koordinatörü Doç. Dr. Burcu Şimşek'in yanına biraz da belirsizliğin getirdiği çekingenlikle gidip atölyeye dair merakımdan bahsettiğimi hatırlıyorum. Bunu, Burcu Hoca'nın motive edici teşvikleriyle katıldığım kolaylaştırıcı eğitimi ve farklı yerlerden parçası olup farklı aşamalarda çok şey öğrendiğim ve katkı sunduğum atölyeler izledi. En baştaki çekingenlik, yıllar içinde türlü duygu ve deneyimle dönüştü ve kendimi, beş yıldır farklı şekillerde parçası olduğum bu atölye ekibinin içerisinde buldum.

Şubat-Haziran 2017 tarihleri arasında Erasmus stajı için bulunduğum Berlin'de, tanıdığım bir grup Almanyalı kadının, kadın mültecilere yönelik bir dizi dijital hikâye anlatımı atölyesi gerçekleştireceklerini ve bunlara katılabileceğimi ilk duyduğumda, benzer merak ve heyecana kapıldım. Öte yandan, giriştiğim her saha araştırmasında içimi kemiren derdin yansıması olan, atölyelerin organize edilme ve yürütülme sürecine dair kafamda dolaşan bazı sorular vardı. Bunlar temelde, katılımcılara erişilmesi ve atölyedeki etkileşimimize dairdi. Dijital hikâye anlatımı atölyelerinde genel olarak, atölye planlayıcıları/yürütücüleri, düşünülen tema bağlamında farklı insanlara/gruplara erişip atölye sürecinden onlara bahsediyorlar. Potansiyel katılımcılar, atölyelerin nasıl bir deneyim sunabileceğine, sürecin kendisine ve çıktısına dair bilgilendiriliyorlar. Bazen üç gün sürebilen atölyelere neden ve nasıl katılabilecekleri katılımcılara anlatılmaya çalışılıyor. Atölye deneyimi olan bizler bunlara dair fikir sahibiyiz; atölyelerin ve

¹ <http://digitalstoryhub.org/AMARGI-ISTANBUL-1>
<http://digitalstoryhub.org/AMARGI-ISTANBUL-2>
<http://digitalstoryhub.org/AMARGI-ANTAKYA>

hikâyelerin gücüne inanıyoruz. Öte yandan, atölyenin içeriğine ve konusuna bağlı olarak, herhangi bir konuda bir grup katılımcıyı bir araya getirmek, öngöremediğiniz sonuçlar doğurma ihtimali taşıyor. Söz konusu hassas konularda ve gruplarla yapılan atölyeler olduğunda, katılımcılar arasındaki etkileşimin nereye evrileceği veya katılımcılara etkisinin nasıl olacağı gibi sorular ortada duruyor. Kadınlarla bir araya gelmek ve zor zamanlarda neler yaptığımızı, bunların üstesinden gelme yollarımızı, hayallerimizi paylaşmak bana hep iyi geldi ve çok şey öğretti. Dijital hikâye anlatımı atölyeleri ise bunu kolektif şekilde yaparken, hikâyelerimizi başkalarıyla paylaşmanın önünü açtığı için çok önemliydi. Diğer yandan, birer kadın olarak yaşamları hâlihazırda baskılarla çevrelenirken, büyük çoğunlukla savaş nedeniyle doğup büyüdüğü topraklardan ayrılmak zorunda kalmış, zorlu yolculuklar sonucunda başka bir ülkeye varmış ve şimdi yeni bir şehirde, bambaşka bir dilin içinde yaşam kurmaya çalışan mülteci kadınlarla atölye yapma fikri beni heyecanlandırmak kadar kaygılandırdı da. Acının, mutluluğun hiyerarşisi olmaz. Fakat atölyelerin yürütülmesine katkı sunacak bizler atölyede, her ne olursa olsun yaşadığımız koşullar ve imkânlarla erişim açısından görece korunaklı ve ayrıcalıklı konumda bulunanlarız. Atölyenin yanında, kendimi bu sürecin parçası olabilecek yetkinlikte ve güçte hissetmiyorum, yanlış bir şey yapıp birilerinin yaşamını zorlaştırmaktan korkuyordum.

Aklıma takılan ilk şeylerden biri, dil problemi olmuştu; farklı diller konuşuyorduk. Atölyelerde anlatılanları tercüme edecek kadınlar elbette bulunacaktı; fakat zor bir an gelir de derdimi onlara anlatamazsam veya niyet etmediğim şekilde anlaşılırsam, diyordum. İkinci olarak, Türkiye’den geliyordum. Aslında Avrupa Birliği ülkelerinin birinden değil de, temelde İslam’ın öne çıktığı bir ülkeden geliyor olmam, karşılaştığım mültecilerle aramdaki diyalogun gelişmesine ilk planda katkı sunabiliyordu. Özellikle Orta Doğu ülkelerinden gelen mülteci arkadaşlarımdan, beni Almanya’dakilerden daha yakın gördüklerine dair yorumlar duyuyordum. Öte yandan Türkiye, Berlin’de karşılaştığım mültecilerin hemen hepsinin Almanya yolculuğunda bir ara duraktı. Türkiye’yi duymak onlara yurtsuzluğu ve yolda olma halini hatırlatabiliyordu. Atölyelerde bunun kötü bir etki doğurmasından endişe ediyordum.

Ayrıca, Almanya ve özellikle Berlin’de, mülteci meselesi tahmin edilebileceği gibi oldukça “popüler” bir konu. Buna yönelik yürütülecek araştırma ve projeler, ulusal ve yerel düzeyde çokça teşvik ediliyor ve çeşitli kuruluşlar tarafından fonlanıyor. Berlin’de mültecilerin yeni geldikleri bu topluma, hiç sevmediğim tabirle “entegrasyonunu” amaçlayan pek çok sivil toplum kuruluşuyla, bir projeyle, atölye çalışmasıyla ya da

konserlerle karşılaşabiliyorsunuz. Bu tarz çalışmalar, mültecilerin gündelik yaşamlarına katkı sunuyor izlenimi verse de, projelerin/yürütülen araştırmaların ne kadarının salt fon elde etmeyi amaçladığı, ne kadarının gerçekten mültecilerin sorunlarına kulak kabarttığı ise merak konusu. Zira sadece benim gözlem ve deneyimlerime dayanıyor olsa da, türlü vesilelerle karşılaştığım özellikle kadın mülteciler arasında, Berlin'deki mutsuzluklarından dem vuran pek çok kişi bulunuyor. Doğacak ilk fırsatta evlerine geri dönmek istedikleri ise sıklıkla kulaklarıma çalınıyor. Benzer şekilde, bazı atölyeler gerçekten de sözün görünürlüğünden ziyade, salt projeye eklenecek çıktıya odaklanıyor. Tanıdığım genç kuşak mülteciler arasında, kendilerine gelen etkinlik çağrılarında bu nedenle olumsuz yanıt verenler bulunuyor.

Tüm bu kafa karışıklığıyla içine düştüğüm sıkışmışlıktan beni çıkaran şeyse, iki yerdeki deneyimlerim oluyor. Birincisi; dört ay boyunca gönüllü olarak çalıştığım, mülteci çocuklarla yapılan bir dizi sanat atölyesini yürüttüğümüz bir mülteci kampı (*heim*). İkincisi ise, Berlin'de aynı evi paylaştığım, Suriyeli ev arkadaşım Nour'un koordinatörlüğünü yaptığı, kadın mültecilere yönelik faaliyet gösteren bir kadın merkezi.² Buralarda karşılaştığım kadınlarla etkileşimimiz ve onlardan dinlediklerim, dert edindiğim bu konuda bir şeyler yapmamın mümkün olabileceğini, dijital hikâye anlatımı atölyelerininse, tüm kaygılarıma rağmen iyi bir deneyim olabileceğini bana hissettirdi. Buralardaki etkinlikleri düzenleyen kadınların projeyi yürütecek ekip olması da yaklaşımlarını gözlemlememe katkı sundu.

Sonraki bölümde öncelikle, hem Berlin'de mülteci kadınların gündelik yaşamına dair genel bir fikir vermek hem de beni *Woman.Life.Story*³ (Kadın.Yaşam.Hikâye) Projesi kapsamında yürütülen bir dizi dijital hikâye anlatımı atölyesine katılmaya götüren süreci görmek için, *heim* ve kadın merkezindeki deneyimlerime kısaca değineceğim. Sonra, mülteci kadınlarla birlikte yaptığımız iki atölye çalışmasını ve buradan iki dijital hikâyeyi ele alacağım. Bu hikâyeleri seçmemin temel nedeni, mülteci kadınlara dair kolaylıkla çizilebilen mağduriyet anlatısını sarsarak, karşılaştıkları zorluklara rağmen kadınların kendilerine açabilecekleri alanlara dair umudu yeşertmeleri. Aynı zamanda, atölye

² Yazıda bahsedilen kişilerin isimlerini, kişiler aksini istemediği sürece değiştirerek kullandım.

³ *Woman.Life.Story* projesi, Kiezkieken e.V. (Berliner Kurzfilmfestival), Gangway e.V. ve Kiezspinne toplum merkezi ortaklığıyla, Frauen iD'nin sağladığı fon desteğiyle, Eva Susanne Schmidhuber ve Lioba Spörlein'in koordinatörlüğünde Berlin'de yürütülmüştür. Daha ayrıntılı bilgi ve atölyelerde üretilen dijital hikâyelere ulaşmak için bkz. <http://cargocollective.com/womanlifestory/> ve <http://kiezkieken.de/woman-life-story>

sürecine dair sahip olduğum kaygılarla karşı karşıya kaldığım anları nasıl aşmaya çalıştığıma dair fikir verebilecek olmaları.

Heim ve Kadın Merkezi Deneyimi

Berlin'in Lichtenberg semtinde yer alan ve Ağustos 2017'de kapatılan mülteci kampında; Suriye, Türkiye, Afganistan, Kamerun, Tunus, Irak gibi pek çok ülkeden gelen yaklaşık 500 mülteci yaşıyordu. *Lichtblicke*⁴ (Aydınlık Bakışlar) projesi kapsamında yaptığımız atölye çalışmalarında, bu kampta bulunan bir sanat odasında, mülteci çocuklarla haftada bir gün, yaklaşık üç saat çeşitli aktiviteler gerçekleştirdik. Sulu boya çalışmalarından maske yapımına, stop motion videolarından Berlin tarihinin izini fotoğraflarla sürmeye kadar çeşitli araç ve formlarla atölyeler gerçekleştirdik. Çocukların malzemelerle etkileşimlerini ve grup dinamiklerini düşünerek, atölyelere 6 yaş ve üzerindeki çocukların katılımı hedeflenmişti. Fakat her hafta, yaklaşık iki yaştan başlayarak, yürüyebilen pek çok çocuğun, anneleri tarafından atölyeye getirildiğini görmeye başladım. Karşılaştıklarımın neredeyse hepsi 20-30 yaş arasında olan ve büyük çoğunlukla birer ikişer yaş arayla en az iki küçük çocuğa bakmakla yükümlü olan bu anneler, çocukları odanın kapısına bırakıyor ve hızlıca odadan uzaklaşıyorlardı.

Fotoğraf 2-3: Mülteci çocuklarla yaptığımız atölyelerden kesitler.

Aklıma ilk gelen şey, dil problemi olmuştu. Kadınlar, sık sık karşılaştığımız gibi, iletişim kuramayacağımızı düşünerek odaya gelmek istemiyor olabilirlerdi. Bazen on beşi bulan bu minik afacanlara karşı artan sorumluluğumuzun tedirginliğini daha fazla hissettikçe, her daim iletişim kurmaya çabaladığım kadınlara yaklaşmak için farklı yollar aramaya giriştim. En sonunda, ters tepme ihtimali olsa da kadınlara Türkiye'den geldiğimi anlatmaya başladım. Sonra kampta büyük bir nüfusa sahip olan Suriyeli kadınlardan karşılaştıklarımın hemen hepsi, beni memleketlisi olarak kucaklamaya

⁴ Daha fazla bilgi için bkz. <http://kiezkieken.de/lichtblicke>

başladı. Türkiye'yi hep iyi hatırlamasalar da doğup büyüdüğümüz toprakların dini, coğrafi ve kültürel yakınlığı, beni kendilerine yakın kılıyor görünüyordu. Öğrendiğim temel Arapça kelimelerle derdimi anlatmaya çalışırken, kadınların bazılarının akıcı şekilde Türkçe konuştuklarını gördüm. Dört çocuğunu atölyelerimize düzenli şekilde getiren 26 yaşındaki Arin'le bu şekilde tanıştım ve onun aracılığıyla kamptaki kadınların yaşamına dair pek çok şey öğrendim.

Suriye'deki savaştan kaçıp ailesiyle birlikte Almanya'ya sığınan Arin, Suriye'de izlediği Türkiye yapımı dizilerden temel düzey Türkçe öğrenmiş ve Türkiye-Yunanistan-Almanya yolculuğunun Türkiye ayağında yaklaşık bir sene kaldığı Ankara ve İstanbul'da, Türkçesini ilerletmiş. Dört çocuğunu atölyeye getiren Arin'e, bazı kadınların çocuklarını bırakıp hızlıca odadan uzaklaştığından bahsettiğimde ilk yaptığı şey bir of çekerek gülümsemek oldu. Ona göre kadınlar dil gibi problemlerden ziyade, çocuklarından birkaç saatliğine de olsa "kurtulmak" için odadan kaçır adım uzaklaşıyorlardı. Almanya'da mültecilere statülerine göre değişmekle birlikte kreş imkânı tanınıyor. Ancak bu kreşler o kadar kalabalık ki mülteci aileler kampa yakın alanlarda çocuklarını bırakabilecekleri bir kreş bulmakta çok zorlanıyorlar. Buna yabancı bir yerde olma, dil bilmeme ve sokağa çıktığınızda yüzünüze dikilen gözler eklendiğinde, çocuklarınızı kreşlere emanet edip etmemeye emin olamıyorsunuz. Bunun başka bir boyutu da kültürel kodlar nedeniyle annenin çocuğa bakmakla yükümlü olduğunun düşünülmesi ve kreşe gerek duyulmaması. Hal böyle olunca, kadınlar tüm aile yaşadıkları dört-beş metre karelik odada, kampın bahçesine bile inemeyecek kadar tıkmış durumda kalabiliyorlar. Tanıştığım benzer deneyimlerden kadınların kocaları ise yarı zamanlı işlerde çalışıyor ya da kampın dışında, kendilerini güvende hissettikleri alanlarda vakit geçiriyorlar. Okula giden ve Almanca öğrenen evin büyük çocukları ise, genellikle anne ve babanın "dışarı"yla bağlantısını kuran kişiler oluyor. Göç tüm aile için farklı bağlamlarda zorken, bunun temel çilesini çekeninse kadınlar olduğu görülüyor. Arkada bıraktıkları düşünülse de aslında hep yanlarında taşıdıkları kayıpları; ayrılmak zorunda kaldıkları sevdikleri, dilleri, evleri; yemek pişirmenin yasak olduğu, her gelen kokuda kapınıza güvenliğin dayandığı ve çilenin en büyüklerinden dedikleri "kuru Alman ekmeğine mecbur kaldığınız" disiplinli kamp koşulları; şimdi daha da sarıp sarmalanan namus; bakılması gereken çocuklar ve bir göz odaya tıkmamanın yalnızlığı... Tüm bunlar birleşince kadınlar ilk fırsatta kendi topraklarına geri döneceklerini söze döküyorlar. Gündelik yaşamın bu sıkışmışlığı içinde, bizim yaptığımız benzer atölyeler

ve etkinlikler kadınların nefes alabildikleri, kendileri için bir şey yaptıkları bir alan açabiliyor.

Berlin'deki ev arkadaşım Nour'un çalıştığı merkezde karşılaştığım mülteci kadınların gündelik yaşamları da benzer dertlerle iç içe. 38 yaşındaki lise mezunu Nour, Suriye'de savaşın yükselmesiyle ailesiyle Lübnan'a kaçmış ve yaklaşık bir yıl orada yaşamış. Suriye'de ailesinde ve toplumda kadına yüklenen rollerle yaşamı boyunca mücadele etmiş ve bin bir zorlukla kendine küçük alanlar yaratmış. Lübnan'da bu alanların gittikçe daralmaya başladığını görünce, Berlin'de tanıştığım istisnasız bütün mültecilerin gelmeden önce akıllarındaki ideal ülke olan Almanya'ya gitmenin yollarını aramış. Kucağında dört aylık bebeğiyle yola düşen Arin ve ailesi gibi Nour da maviyeliklerde yitmeyi göze almış; önce İtalya'ya, oradan da Almanya'ya gelmiş. Altı aylık çetin kamp yaşamından sonra, önce Almanya'dan bir aileye ev arkadaşı olmuş. Sonra ilerlettiği Almancasıyla, mülteci kadınlarla çalışan çeşitli sivil toplum kuruluşlarında çalışmaya başlamış ve kendi yaşamını kurmuş.

Nour'un koordinatörlüğünü üstlendiği kadın merkezinde çalışması, merkezin kadınların evden dışarı çıkıp birlikte ve kendileri için bir şeyler yapmalarına katkıda bulunacağı inancında temelleniyordu.⁵ Merkezin yakınlarında herhangi bir mülteci kampı yok. Merkeze gelen kadınların hemen hepsi Berlin'de aileleriyle birlikte evde yaşıyorlar. Evde yaşamak, kamptaki kadınların dilediği gibi, temelde aileye kendi özel alanını yaratabileceği alanı açıyor. Ancak, evde yaşayan özellikle ileri yaşlardaki kadınlar, kamptakilerin aksine kendilerini yalnız hissedebiliyorlar. Kamp, her ne olursa olsun benzer hikâyelere sahip insanlarla karşılaşabileceğiniz alanı size sunuyor ve yaşamınızı diğerleriyle paylaşma ihtimalini yaratıyor. Ev ise böyle değil.

Berlin, Almanya'daki diğer şehirlere göre gündelik ihtiyaçların oldukça az miktarda parayla karşılanabildiği ve her bütçeye uygun seçeneklere görece rahat erişebildiğiniz bir şehir. Buradaki köklü üniversitelere dünyanın çeşitli yerlerinden pek çok öğrenci geliyor. Berlin, bu yönüyle de Almanya'nın en popüler ve çok kültürlü şehirlerinden biri. Dolayısıyla bugünün Berlin'inde, merkez olarak addedilebilecek alanlarda ev bulmak hiç kolay değil. Yaşam görece rahat aksa da bu popülerite yüksek kiralari beraberinde getiriyor. Mülteci aileler büyük çoğunlukla Berlin'in çeperlerinde kendilerine ev bulabiliyorlar. Sıklıkla yoksul ailelerle karşılaştığınız bu çeperler, aynı zamanda ırkçılığın ve mülteci karşıtlığının yüksek olduğu alanlar olabiliyor. Bu durum,

⁵ Merkezin ve oraya gelen kadınların güvenliğini düşünerek, merkezin yeri ve ismine çalışmada yer vermedim.

zaten tek göz odanın-evin içinde ailenin yüküyle çevrelenmiş olan kadınların, dışarı çıkmalarının tehlikeli olabileceğine dair düşünceleri kulaktan kulağa yayıp duruyor.

Nour'un çalıştığı gibi merkezler, kadınları evden çıkmaya teşvik eden alanlar yaratıyor. Buradaki birkaç saatte kadınların, zamanı diğer kadınlarla geçirmeyi tercih ettiklerini görebiliyorsunuz. Birlikte bir şeyler yaptıklarında, kadınların keyifleri yüzlerinden okunuyor. Nour ile merkezde yemek atölyesi düzenlediğimiz iki gün, bunu doğrudan deneyimlediğim ve kadınların keyiflerine ortak olduğum güzel zamanları oluşturuyor.

Fotoğraf 4-5: Kadın merkezinde çocukların izleri.

Bir başka yazının konusunu oluşturabilecek bu iki buluşmada özetle; Suriye, Afganistan, Pakistan ve Fas'tan kadınlarla, Almanya'dan arkadaşım Lioba, ben ve Nour bir araya gelerek Suriye ve Afganistan'dan yemekler yaptık. Bu buluşmalara gelen 23-64 yaş arasındaki on dört kadına baktığımızda, hepsi evde yaşayan, evli ve ikisi dışında çocuklu kadınlardı. Bazıları kardeşiyle, bazıları annesiyle gelmişti merkeze; çocukları ise, okulda olanlar dışında, onlara her daim eşlik etmekteydi. Bebekler uykuya, bir büyükleri oyuncaklara daldıktan sonra kadınlarla sohbet ve yemekleri hazırlamaya koyulduk. Arada ağlayan bebeklerin sesleri, isteyeninin gidip internetten seçip de çalmaya teşvik edildiği müzik, ortak dilimiz olan İngilizce'ye tercüme edilmeye çalışılan sohbetlerin temeli çekişen fısıltılar, sonra fısıltıların evrildiği kahkahalar, yemeklerin mis kokusuyla geçen zaman bize eşlik etti.

Fotoğraf 6-7: Kadın merkezinde yaptığımız yemek atölyesinden kesitler.

Kadınlar burada birbirlerini tanıdılar, kendi topraklarına yüzlerini döndüler; anılarıyla, özlemleriyle hâlleştiler. Sonra günün kolay kolay sekmeyen rutini, kocaların dertleri, çocukların okulları, yetirilemeyen paralar, çok hızlı geçen ama bir türlü geçmeyen zaman... Yine de kamptan “kurtulmuş” olmanın verdiği mutlulukla birlikte tedirginlik. Bu anlamda merkezdeki kadınlar, Berlin’i ve buradaki yaşamı kamptakilerden daha çok kabullenmiş görünüyorlar. Erişebilecekleri imkânlardan, sahip oldukları haklardan haberdarlar. Berlin’de her ne olursa olsun daha güvende hissettiklerinden ve imkânların fazlalığından bahsediyorlar. Fakat sohbet ve yemeklerinin tadı bizi doğup büyüdüğümüz topraklara taşıyınca, kadınların büyük çoğunluğu savaş bittiğinde kendi topraklarına döneceklerini özlemle vurguluyorlar.

Bu merkezde ve kampta geçirdiğim zaman, bana mülteci kadınların diğer kadınlarla bir araya gelmeye ihtiyaç duyduklarını yeniden gösterdi. Öte yandan her karşılaşma, kadınların yaşamlarını kolaylaştırıyor muydu? Yirmili yaşlardaki kadınlar bu soruya hayır yanıtını verdiler. Özellikle aynı ülkeden gelen, farklı kuşaklardan kadınların karşılaşmalarının, genç kadınların yaşamına baskı ve denetim yumağı olarak geri dönebildiğinin altını çizmek gerekiyor. Aşağıda değineceğim gibi, kamp yaşamı bunun sıklıkla yaşandığı temel alanı oluşturuyor. Böyle durumlarda sonraki adım, Berlin’de yaşayan diğer ülkelerden genç kuşak kadınlarla bir araya gelme çabası ve bunun yollarının arandığı çeşitli yer ve etkinliklerin peşine düşmek oluyor.

Sonuç olarak, kadınların bir araya gelme isteği, birlikte bir şey yapmaya dair motivasyonları, anlattıkça daha tok çıkan sesleri, sonra yer yer çatışmaları ve Berlin’in yerelinden insanlarla tanışma ihtiyaçlarıyla tüm bu tecrübe birleşti. Etkileşimin çeşitliliği ve heyecanı, kadınlarla yapılacak atölyelere dair temel kaygılarıma ağır bastı. Kendimi bu sürecin parçası olabilecek yetkinlikte ve güçte hâlâ görmesem de beni bu halden çekip çıkaran yine kadınlar oldu. Lioba, Nour, Arin, Fariba, Svenja, Ana, Batul, Fee ve diğer kadınlar... Sonuçta denemek, hiçbir şey yapamadığımızı hissettiğimiz sıkışmışlıktan biraz da olsa sıyrılmamıza katkıda bulunacaktı. Kafamda dolaşan kara bulutlar biraz daha dağıldı.

Narges’in Hikâyesi

Gündelik hayat teması üzerine yaptığımız dijital hikâye anlatımı atölyesini, ağustosun ikinci yarısında Berlin-Lichtenberg’de bir toplum merkezinde gerçekleştirdik. Önceki atölye deneyimlerimizde, hikâye çemberinde kelimelerin tıkanıdığına şahit olmuştuk. Bu

nedenle çağrışımları harekete geçirerek yollar bulmaya çalıştık. Katıldığım atölyelerde bunun en tipik örneği, kartpostalların kullanılmasıydı. Biz bu atölyede hikâye çemberini, gündelik yaşamın organizasyonunu sağlayan, maddi-işlevsel fakat aynı zamanda sembolik yönleri olan nesnelere üzerinden yürütmeye karar verdik. Katılımcılara atölyeye, gündelik yaşamlarını sembolize eden bir nesne getirmelerini söyledik.

Hem kadınlar birkaç saatliğine de olsa kendi başlarına/kendileri için bir şeyler yapabilsin diye hem de daha önce çocukları yanlarında olduğunda kadınların atölyeye katılımının zorluğunu yaşadığımız için, her atölyede çocuklarla ilgilenen bir ekip bulundurduk. Bu atölyede, iki yıl önce İsveç'ten gelip Berlin'e yerleşen Elsa, çocuklarla ilgilenmek için bizimleydi. Atölyeye başlamadan önce, o gün atölyemizin tek çocuğu üç yaşındaki Sarjad'ı Elsa'yla bahçeye çıkmaya heveslendirmeye çalıştık. Sarjad'ın annesi Afganistan göçmeni Narges, yalnız büyüttüğü oğlundan ilk defa bu şekilde ayrı kalacağı için biraz kaygılı olsa da oğlunu ikna etmeyi başardı ve hikâye çemberi için bir araya geldik. Narges'in yakın arkadaşı olan 22 yaşındaki Fatima, Narges'in söylediklerini bize Farsça'dan İngilizce'ye tercüme etti.

Fotoğraf 8-9: Atölyenin hikaye çemberinden.

Atölye katılımcılarından birinin annesinin yaptığı ve belirli aralıklarla memleketten gönderdiği kahve gündelik yaşamında önemli yer tutuyordu; bir diğersinin yaşamını organize ettiği ve ona kendini güvende hissettiren araç ise telefonuydu örneğin. Bu çeşitlilik arasında Narges, bir nesneden değil, hayata tutunmasının amacı ve aracı olduğunu söylediği oğlundan bahsetmek istediğini söyledi. Merakla anlatacaklarını dinledik.

Narges, yaklaşık bir buçuk yıl önce Afganistan'dan Berlin'e üç yaşındaki oğluyla kaçıp gelmiş, kampta oğluyla yalnız yaşayan ve devletin verdiği az miktar parayla geçinmeye çalışan, 29 yaşında bir kadın. Almanca bilmiyor, İngilizce ise çok az biliyor. Narges Afganistan'da, kendisinin modern olarak tanımladığı, orta sınıf bir ailede büyümüş. Bunun en belirgin yansıması olarak saçlarını örtmemesini gösteren Narges, kadınlığa dair görülen makyaj yapmak veya ev işleriyle uğraşmak gibi şeylerin onu hep

güçsüz kıldığını hissetmiş. Hatta bu nedenle lise yıllarına kadar genellikle erkeklerle arkadaşlık yapmış. Zamanla, erkeklerle arkadaşlığını akrabalarının ayıplamaları ve bu arkadaşlıkları sevgililiğe yoran erkeklerin çoğalmasıyla Narges kendi kabuğuna çekilmiş. Oğlunun babasından hiç bahsetmeyen Narges, sohbet oraya vardığında konuyu kapatıp Berlin'deki yaşamına atlamayı seçiyor ve iki gün boyunca bu konuya tekrar dönmek istemiyor.

Narges'i Almanya'ya gelmeye teşvik eden temel şey, Afganistan'da yaşamını çevreleyen dini ve kültürel kod ve kuralların oluşturduğu baskıyla, oğluyla yalnız yaşayan bir anne olarak bu denetim ağının sertleşmesi olmuş. Narges kendi isteğiyle Berlin'e gelmiş ve hiçbir şekilde Afganistan'a dönmek istemiyor. Ama Berlin'deki yaşamı da hiç kolay değil. Narges'in ve oğlunun yaşadığı, güvenlik gerekçesiyle adını ve yerini belirtmek istemediğim kamp, Berlin'de mülteci karışıklığının en yüksek olduğu alanlardan birinde. Bunun getirdiği tedirginliğin yanında, Narges'in en çok şikâyet ettiği durumlardan biri, kamptaki diğer pek çok Afganistanlı kadının ona karşı ağır eleştirileri ve olumsuz tavırları. Narges bu kadınların; Narges'in başını kapatmaması, pantolon giymesi, yalnız bir anne olması gibi nedenlerle ona laf attıklarını ve kültürüne uygun davranması için onu uyardıklarını anlatıyor.

Bu çatışma halinin gerginliğini anlattıkça yeniden hisseden Narges, sözü Sarjad'a getiriyor. Kampın yakınlarındaki tüm kreşler dolu olduğu için, üç yaşındaki Sarjad tüm gün annesiyle birlikte. Narges, oğlunun hem gündelik yaşama adapte olabilmesi, hem Farsça öğrenmesi için elinden geleni yaptığını anlatıyor. Fakat gündelik telaşlar içinde Sarjad'ı kampta emanet edebileceği kimsenin olmaması, Narges'in marketten Almanca kursuna kadar her yere oğluyla gitmesini gerektiriyor. Bu durum, yaşamın hızlı aktığı Berlin'de Narges'in yer yer zorlanmasına neden oluyor. Narges dijital hikâyesinde bunu şöyle anlatıyor:

Oğlumla çok mutluyum. Yine de bu durum pek çok zorluk da taşıyor. Örneğin, en sevdiğim kursa gidemiyorum, çünkü oğluyla yalnız yaşayan bir anneyim. Birlikte Almanca kursuna bile gittik örneğin. Bazen bir randevuya yetişmem gerekiyor ve otobüsü ya da treni yakalamak için koşturuyorum. Fakat oğlumun taşıdığı bebek arabasıyla merdivenleri çıkamıyorum. Asansörü kullanmam gerekiyor. Bu da genellikle çok stresli oluyor ya da asansörler bozuk oluyor. Biri gelip bana yardım edene kadar orada öylece beklemek zorunda kalıyorum.

Almanya'nın en büyük şehri olan Berlin'de, şehrin hemen her yerine ulaşmanızı sağlayan geniş bir ulaşım ağı mevcut. Fakat şehrin büyüklüğü içerisinde, bir yerden diğerine

ulaşmak gün içinde epeyce zamanınızı alabiliyor. Günün hızlıca akıp gittiğini sürekli hissettiren bu şehirde, bir süre sonra kendinizi, gözünüze takılan diğer insanlar gibi bir duraktan, araçtan diğerine koştururken bulabiliyorsunuz; aksini yaparsanız şehri ve günü yakalayamayacaksınız gibi. Bu tablonun içine elinde bebek arabası, aklında yapması gerekenlerle Narges'i koyduğumuzda, Narges'in hikâyesinde neden ulaşımı vurgulamayı seçtiğini daha iyi anlayabiliyoruz.

Narges hikâyesinin devamında, değindiğim tüm zorlukları arkasına alarak, Sarjad'la birlikte olmanın getirdiği mutluluğu paylaşmak istiyor:

Yine de ne olursa olsun, oğlum olduğu için çok mutluyum. Oğlumla birlikteyken tüm bu zorlukları unutuyorum. O yanımda, benimle olduğunda; bir parkta veya evde oynarken ya da “anneciğim, seni çok seviyorum” dediğinde içime dolan mutluluğun tarifi yok. İşte o zaman, artık yalnız da hissetmiyorum. Onu tüm kalbimle seviyorum. Oğlum benimle olmadığında, bir şeyler hep eksik. Birlikte olduğumuzda ise eksiksiz bir bütün olduğumuzu hissediyorum ve başka hiç kimseye ihtiyacımız olmadığını.

Fotoğraf 10-11: Narges'in dijital hikayesinden.

Narges'in hikâyesini dinledikten sonra atölye sakinlerinden sesler yükseliyor: “Sarjad ne kadar da şanslı!”, “Çocuklarını yalnız büyütenler, en güçlü anneler.”, “Ne mutlu sana ve oğluna!”... Narges'i iyi tanıyan Fatima da söze girerek, Sarjad'ın beslenmesine fazlasıyla özen gösteren, oğlu kreşe gidemese de kreşin imkânlarını oğluna sağlamaya çalışan Narges'in ne kadar iyi bir anne olduğunu ona ve bizlere anlatmaya çalışıyor. Narges dinliyor, dinledikçe gülümsüyor. Sonra kapı açılıyor ve Sarjad'la birlikte Elsa içeri giriyor. İlk başta Elsa'nın elini tutmaya çekinerek, türlü ikna çabalarıyla bahçeye giden Sarjad, bu sefer Elsa'nın omuzlarında, dilinde Farsça bir çocuk şarkısı, üstü başı toz içinde, güle oynaya bize katılıyor. Yüzünde güller açan Narges, Sarjad'ı kucaklıyor.

Kamerun'dan Sesler

Bir önceki atölye gibi, ağustosun ikinci yarısında Lichtenberg'de, bu sefer queer Cafe Maggie'de bir grup kadınla buluştuk. Bu atölyenin temasını arkadaşlık olarak belirledik. Arkadaşlığı, doğup büyüdüğümüz topraklar fark etmeksizin hepimizin yaşamını ortak kesecek bir konu olduğunu düşündüğümüz için seçtik. Bu zamana kadar kadınlarla yaptığımız sohbetlerde arkadaşlık konusunu açtığımızda, her zaman olumlu ve yapıcı çağrışımları olmasa da ilk söze dökülenlerin genellikle kadınları gülümseten, onlara destek sunan kişilerle ilişkilendiğini görmüştük. Bu nedenle de farklı yerlerden göçüp gelmiş bu kadınların gündelik yaşamının keşmekeşi içerisinde, arkadaşlığı konuşmak hepimize iyi hissettirebilir diye düşündük. İyi ki de öyle yapmışız.

Tek günlük bu atölye, pek çok bağlamda ele alınabilir; fakat ben burada, atölye katılımcılarından altı Kamerunlu kadının bir araya gelerek hazırladıkları dijital hikâyeye ve bu hikâyenin şekillenme sürecini ören hikâye çemberine odaklanmak istiyorum. Bunu yaparken, katılımcılardan 31 yaşındaki Nadia ve Nadia'nın hikâyesi, diğer hikâyeleri anlayabileceğimiz izleği bize çiziyor. Fransızca konuşan ve Nadia dışında İngilizce ve Almanca bilmeyen kadınlarla iletişimimizi, yaklaşık bir buçuk yıl önce Fas'tan Berlin'e gelmiş olan 24 yaşındaki Hadija kuruyor.

21-44 yaş arasındaki katılımcıların hepsi, Kamerun'dan kaçarak Almanya'ya sığınmış kadınlar. Bir buçuk seneye üç hafta arasında değişen sürelerle Berlin'de yaşamaktalar. Kadınlardan üçü, Kamerun-Almanya yolculuğundaki duraklardan biri olan Türkiye'de tanışmışlar ve birlikte Almanya'ya kaçmışlar. Diğer üç kadın ise, yine Türkiye üzerinden Almanya'ya gelmiş, fakat Berlin'de kamplarda karşılaşmışlar. Bizim kadınlara ulaşmamızı sağlayan unsursa onların her hafta düzenli olarak bir araya gelmelerini sağlayan ortak ilgi alanları, futbol oluyor. Yaklaşık bir buçuk yıldır Berlin'de yaşayan Nadia ve Türkiye'de tanıştığı, bu zamana kadar el ele mücadele ettiği İrene, yaptıkları futbol buluşmalarının temelini atan kişiler olmuşlar. Nadia, kamplarda içine hapsedikleri mekânsal sıkışmışlıktan kadınların sıyrılmalarını sağlayabileceği, fiziksel bir aktivite olmanın yanında birlikte hareket edebilecekleri ve bu birlikteliğin sporla beslenebileceğine inandığı için futbolda ısrar ettiğini anlatıyor. Bu merak ve istekle her pazar günü, her kadın mültecinin gidip top koşturabileceği veya günün enerjisine ortak olabileceği bu futbol buluşmalarını düzenlemeye başlıyorlar. Kadınların atölyedeki arkadaşlık anlatıları da bu iki bağlamla iç içe gidiyor. Birincisi, ortaklaşan kimlik ve göç

deneyimleri. İkincisi ise bugün yaşamlarında birbirleriyle kurdukları dayanışma ilişkisi ve futbola dair.

Yaklaşık üç saat süren hikâye çemberi, kendiliğinden iki parçaya bölünüyor. İlki, kadınları Berlin'e getiren süreç ve Berlin'deki zor zamanlar hakkında. Bunu, arkadaşlığı ve arkadaşlıklarımızı anlatmak izliyor. Yaşça büyük olan İrene'den itibaren, kadınların her biri hikâyesine Berlin'e uzanan yolculuğunu anlatmakla başlıyor. Hadija anlatılanları ardıl olarak çeviriyor; kadınları cümle cümle anlıyoruz. Bir ara, sözü Nadia alıyor ve Türkiye'den geldiğim ve Fransızca bilmediğimden olacak, bana dönüp İngilizce anlatmaya başlıyor:

İrene ile Türkiye'de tanıştım. Türkiye'deki zor günlerde, kâbus gibi geçen deniz yolculuğunda, Almanya'ya kadar hep İrene ile birlikteydim. Bir kampta yaşıyoruz; fakat burada bize ne olacağı, oturma izni alıp alamayacağımız belli değil. Tüm gün, tüm gece diken üstündeyiz; bir çözüm bulmaya çalışıyoruz. Almanya'ya gelmenin bizim için çok güzel olacağını düşünmüştük; ama şimdi bu belirsizlikle cehennemde yaşıyoruz. Düşünsene, her gün, her gece savaş halindesin. Mülteci olmak hiç kolay değil. İlk defa böyle bir şey yaşıyorum...

Nadia susuyor. O sustukça ben ağırlaşıyorum. Nadia ağlıyor. O ağladıkça, ben çaresizliğe boğuluyor, bu sıkışmışlığın hissettirdiği suçluluğun altında eziliyorum. Nadia devam ediyor:

Bu yaşadıklarımızın büyük bir çoğunluğuna, (*yüzüne dokunarak*) rengimiz siyah olduğundan maruz kalıyoruz. Biz mülteci, biz kadın olduğumuz için ayrımcılığa uğruyoruz ve biz diğerlerinden farklı olarak, bu rengi taşıdığımız için şiddete maruz kalıyoruz. Bazen düşünüyorum, bunun çözümü nedir? İntihar mı mesela? Ne yapmaya çalışıyorlar? Bizi neye zorluyorlar? Burada, bu ülkede olmak benim suçum mu? Ya da siyah olmak benim suçum mu? Sanki bir kusurmuş gibi... Yok, hiçbiri benim suçum ya da kusurum değil.

Nadia, bir solukta kurduğu bu cümlelerden sonra susuyor. Bütün yüzler yerlerde, Nadia hâlâ bana bakıyor. Ne yapacağımı bilemiyorum. Bir şey de diyemiyorum. Atölyeyi yaptık evet ve yaraları kanırttık diye kötü hissediyorum. Sözü başka kadınlar alıyor. Anlatan her kadınla, Hadija'nın sesi de düşüyor ve bir yerden sonra Hadija kadınların söylediklerini tercüme etmeyi bırakıyor.

Türkiye, deniz, kamp, erkek, yalnızlık, mutsuzluk, ayrımcılık... Anlatılanları birebir anlamasam da kulağıma çalınan bu kelimeler bağlamı ve içeriği gösteriyor. Herkes konuşuyor. Sonra, hep birlikte susuyoruz. Sustukça daha çok susuyoruz. Bu susma hali, huzursuzluğumu arttırdıkça arttırıyor. Ne yapacağımı bilemez halde birden ayağa

kalkıyorum, ellerim havada Nadia'ya doğru gidip ona sarılmak istediğimi söylüyorum. Nadia önce şaşırıyor, hiçbir şey diyemiyor. Sonra ayağa kalkıyor ve gülümseyerek kollarını açıyor. Biz kucaklaşırken, bir bakıyorum ki herkes ayakta. Hepimiz birbirimize sarılıyoruz. Sarıldıkça hafifliyoruz. Arkadaşlık üzerine konuşmamız, bu andan sonra başlıyor.

Birbirlerinin arkadaşı olduğunu söyleyen bu altı kadın, aralarındaki ilişki ağını “seçilmiş aile” ve zaman zaman da “kız kardeşlik” olarak tanımlıyorlar. Kadınların kan bağı olan hiçbir yakını Almanya’da değil. Kendinizi güçlü hissetmek için sırtınızı yasladığınız ailenizin yerini, burada arkadaşlarınızın aldığını ve arkadaşlarınızın ailenizden öte olduğunu söylüyorlar. Arkadaşlık onlara göre, aslında ilk akla gelebilecek şekilde salt duygusal bir temelde yükselmüyor. Kadınların dijital hikâyesindeki arkadaşlık tanımlarında, “aynı amaçları paylaşan insanların birlikteliği” ifadesinin anlattığı gibi, amaç ve eylemde ortaklığa vurgu yaptıklarını görebiliyoruz. Kadınların arkadaşlığının, güvenlik ihtiyacı ve kurmaya çalıştıkları yaşamda anlam arayışıyla ilişkili olduğunu anlayabiliyoruz. Benzer şekilde hikâyede, “Maruz kaldığımız ayrımcılığın, sınır dışı edilmelerin ve ırkçılığın karşısında, biz birbirimizle iyi anlaşıyoruz ve bir arada duruyoruz.”, “Bu aramızdaki bağ ve arkadaşlığımız sayesinde, karşılaştığımız her zorluğun karşısında her zaman bir aradayız. Bunun bize verdiği gücümüz sayesinde, durumumuzun bir gün değişeceğine dair umudumuz var.” cümleleriyle karşılaşıyoruz. Dolayısıyla arkadaşlıkları, salt duygusal paylaşım olarak ilerlemiyor. “Biz her gün, yeni bir şey yapmaya, kendimiz ve birbirimiz için elimizden gelenin en iyisini yapmaya çalışıyoruz. Haklarımızın neler olduğunu öğreniyoruz, nerelerde daha güvendeziz bunları tespit ediyoruz, bunları kampta diğer kadınlara anlatmaya çalışıyoruz, kampta küçük bildirimler dağıtıyoruz.” diyen Nadia’nın işaret ettiği gibi, kadınlar bir araya geldikçe, futbol oynamak veya bildiri dağıtmak gibi türlü şekillerde birlikte eyledikçe ve paylaştıkça, birbirlerinin yaşamında yer etmeye başlıyorlar. Birbirlerine sözler veriyorlar, birbirlerinin arkasını kolluyorlar, duydukları güveni sağlamlaştırıyorlar ve arkadaş oluyorlar.

Sonuç olarak, arkadaşlık, elbette her zaman yapıcı ve destekleyici olmayabiliyor; fakat kadınların zorluklarla ulaştıkları ve yeni bir yaşam kurmaya çalıştıkları Berlin’de, bir dayanışma ağı olarak daha güçlü hissetmesini sağlıyor. Bunun yansımaları, hikâyede kullanmak için hep birlikte ürettiğimiz fotoğraflarda da görebiliyoruz. En başta karşımıza çıkan tek bir ses ve elin yalnızlığı, ona eklenen altı sesle kırılıyor; birbirine eklenen her el, bir diğerine güç veriyor. Hikâye, Nadia’nın cümleleriyle sonlanıyor: “[...]”

Maruz kaldığımız ırkçılık ve ayrımcılığın ağırlığı yüzünden sevmeyi bırakacak değilim! Bu zalim sistem karşısında hiçbir zaman pes etmeyeceğim. Biz arkadaş olarak yan yana durdukça [...] bir arada olacağız ve hep birlikte mücadele edeceğiz”.

Fotoğraf 12-13-14: Kamerun'dan kadınların dijital hikayesinden.

Sonuç

Arin, Narges, Fatima, Nadia... Tanıdığım mülteci kadınların anlatıları bize, doğup büyüdüğünüz topraklardan ayrılıp zorluklarla ulaştığınız yeni bir ülkede, bambaşka bir dilin ve kültürün içinde zaten zor olan yeni bir hayat kurma çabasının, kadınların yaşamına ağırlığını gösteriyor. İçinde büyüdüğümüz toplumsal, dinî ve kültürel unsurlar, toplumsal cinsiyet kodları, bunların savunucusu erkekler ve zaman zaman diğer kadınlar, açmaya çalıştığımız yeni yollara engel teşkil edebiliyor. Bu baskının her kadına yansması aynı olmuyor, her kadın aynı düzlemde baskıya maruz kalmıyor. Çocuğunu yalnız büyötmeye çalışan bir anneyseniz, meraklı bakışlar üzerinizde daha fazla dolaşüyor. Siyah bir kadın mülteciyseniz, karşılaştığınız ırkçılık ve şiddet katlanarak artıyor. Öte yandan, iki atölye ve dijital hikâye bize, zorlansalar da kadınların pes etmeyebileceğini çok güzel gösteriyor. Bu süreçte güç aldığımız bazen çocuğunuz oluyor. Bazen de Nadia ve arkadaşlarının bize anlattığı gibi; arkadaşlarınız, diğer kadınlar.

Atölyeler, atölye sürecinin ve dijital hikâyelerin, mülteciliğin kadın halinin görünür olmasında verimli şekilde kullanılabileceğini bize gösterdi. Tüm gün çocuklarıyla ilgilenmek durumunda olan, tek göz odaya sıkışıp kalan kadınların, bunların az da olsa dışına çıkabildikleri, kendileri için bir şeyler yapabildikleri bir alan sundu. Kadınlar benzer deneyimlerden pek çok kadınla tanıştılar, birlikte ürettiler, gündelik yaşamlarını kolaylaştıracak bilgiler edindiler ve ilgilendikleri konulardaki etkinliklerden haberdar oldular. En başta hiçbir şekilde beceremeyeceğini söylese de ısrarlara dayanamayıp telefonuyla hikâyesi için görseller üreten, ben bunu çocuğum için de yaparım diye mutlu olan kadınlar oldu. Pek çok ülkeden, türlü zorlukla mücadele eden, güçlü kadınlar tanıdık. Sözümlüğün bittiğini hissettiğimizde, yaşamımızdaki kadınlardan nasıl güç alabildiğimizi, biraradalığın kendisinin nasıl üretken olabildiğini gördük.

Atölyelerde paylaştıklarımızın ağırlığıyla tıkanırdığımız anlar da oldu veya birimizin özgürlük sembolü görüp keyifle çizdiği küçük bir sandal, diğerine göçü çağrıştırdığında susup kaldık. Fakat benim birilerine zarar verir mi diye kaygılandığım şeyler, paylaşmamıza ve hafiflememize katkı sundu. Bazen hep birlikte susarak yaptık bunu, bazen de kucaklaşarak. Tüm bunlar, farklı dilleri konuşmamızın getirebileceği gerginliğin karşısına, aslında istediğimizde bulabileceğimiz türlü ortak dili hatırlamamızı sağladı.

Sonuç olarak, mülteci kadınların anlatılarını görünür kılmalarında, kişisel bloglar ya da röportajlar gibi pek çok mecra kullanılabilir. Diğer yandan, yaptığımız atölyeler, bir çıktı olarak dijital hikâyeler kadar atölye sürecinin kendisinin karşılaşmalar ve kolektif üretim açısından ne kadar verimli olabileceğinin güzel bir örneğini oluşturdu. Atölye sonunda hikâyeleri grup içinde izlediğimizde, Kamerunlu kadınlar gülen yüzleriyle defalarca teşekkür edip, başka atölyelere katılmak istediklerini belirttiler. Sonraki gün Narges ve Fatima ile buluşup bu arkadaşlık hikâyelerini izlediğimizde, bize kendi arkadaşlıklarının hikâyesini anlatmak istediklerini söylediler. Henüz birkaç kişinin izlediği bir hikâye; yeni seslerin, yeni sözlerin paylaşılmasına şimdiden vesile olmuştu bile.